

ומשקל, וכי כל עניני התורה הנמצאת אתנו כיום, בכל ספרי התלמוד והברייתות והמדרשים והאגדות וכל ספרי הקבלה ה' מראה כמו באצבע איפה הם נרמזים ומצוינים בתורה שבכתב. — בתורת משה ובספרי הנביאים;

ויותר מהמה נסבה השיחה על קדושת פרישותו וטהרתו, על הזדככות וזמרו ממדרגת בן אדם, והתמרהו מעם ממלאך אלהים (*);

ובתוך העוסדים לפני האורח ה' זקן מופלג אחד, וסיפר כעד ראי' מוסן מלחמת הצרפתים ברוסא בשנת תקע"ב (1812), כי כאשר הבקיע נפוליון וחילו אל עיר ווילנא ויאמר לכונן עמדה ועמידת כל כבודת חילו בתוכה לוסן המלחמה, צוה על פקידיו לתור סביב העיר וסמוך לה אתר חלקת אדמה ישרה ורחבת ידים שתה' מקבלת ומכוונת לכונן עליה תצות לחיל הצבא ואהלים וסכות לכל הבבודה הרבה אשר עמהם, לאדם ולבהמה, לצרכי אוכל נפש, לכלי מלחמה והלבושת הצבא ושאר הפצי ומכשירי מלחמה, כנודע;

והתפשו ויתורו (כה סיפר הזקן) ויתנו עיניהם בהבכר הגדול אשר עליו ישתרע חצר בית הקברות הישן והעתיק יומין אשר לעדת ישראל בוויילנא, ויאמרו לצוות על בני העיר לפנות את הקברים ולמסור את הבכר לרשותם, ואם לאו, יתרושו את הבכר כולו על קבריו ועל עצמותיהם, בלא רחמים ובלא תנינה, כנודע בשעת מלחמה, ויותר מזה — במקומות מערכות המלחמה;

וזהו צעקה גדולה בתוך עדת ישראל בוויילנא, וכל העם בכו למשפחותיהם, כי לא ה' בית ומשפחה בעיר אשר לא הגיע הצער הזה אל נפשם ואל בשרם, ביוחס קברי אבות ובנים, אחים ואחיות ובני משפחה בכלל מאז ומקדם במשך מאות שנים לפני (*); ולכולם ה' איזם ונורא הדבר לפתות את הקברים וללקט את העצמות וכל המסתעף מעלילה כזו; והעצמות הלא חביבות וקדושות הן לכל הננוע להן בקרבת משפחה, קרובים ורחוקים, חדשים וישנים, ואין קץ לצער;

ובכלל דאג העם (כל אלה מדברי הזקן) מקצה אל קצה על פני עצמותיו הקדושות

(*) מעין דברים מרעישים אלה כתב עליו תלמידו המובהק הגאון רבי חיים מוואלאזין בהקדמתו הנפלאה לספר „ספרא דצניעותא“ עם באור הגר"א (ווילנא, תק"ם), ואתר כל הדברים הנרגשים והנפלאים אשר בהקדמה המצוינה וזהו אשר כולה מוקדשת לציור גדולתו של הגר"א הוא ותתם בלשון זו: „לבי יהגה אימה בזכרי איך הוא עובר ומשמש לפני יתברך כבאחד מצבא הסדום במדום“.

(*) כנודע בקורות ימי ליטא נבנתה העיר ווילנא בתחלת האלף הששי (פ"ב) וכיד החלו בני ישראל להתישב בתוכה ויאחזו בה.

של הגר"א, נזיה ודורה, גדולתה וכבודה של ווילנא, וכולם שערו זה בנפשם לדבר מרני
זמורא מאוד, וכאשר העלו רעיון זה על לבם נתרגשו מאוד ואחותם חיל ורעדה, קור וחום;
ומטעם הרבנים ופרנסי העיר גזרו תענית על גזירת אסון זה, וגם הרבו השתדלות
במקומות הדרושים לבטל הגזירה; ויתרה עשו בני העיר, כי בעצמם תרו וחפשו אחר
זכר חפשי סביבות העיר שהיה מכוון להכליתו ולמסרו לרשות הפקידים וזאת זה שנתנו
עיניהם בו;

"והנה ראה ה' בענות נפש עדה ישראל בוויילנא וישמע את אהבתם ואת אנקתם
זירא בצערם הגדול; ופתאום נסהבב כל מהלך המלחמה ומשטרה, ותחת אשר מקודם
ההוא לו נפוליון מערכת סדור המלחמה לבלות זמן החורף במערב ארץ רוסיא, בתבל
ארץ ליטא, ולעשות את העיר ווילנא למרכז התנוות, לו ולחילו, וסמוך לזמן האביב
להשתרע במלחמת סערה על פנים המדינה צפונה במסלה העולה פטרבורגה ומאסקווי—
פזאום נשאו לבו לשנות את מעטו וכל מערכתו, ויחליט להחל מיד במלחמה ולהבקיע
הלאה אל פנים המדינה עד מאסקווי בכלל עוד בתחלת החורף, כנודע בקורות המלחמה
ההיא, ואשר אמנם מערכה חדשה זו היתה בעוכריו, והסבב לו תבוסה שלמה בכל חילו
ובכל עניניו ובכל מעמדו בכלל, והוא גם ונסלט מרוסיא כל עוד נפשו בו, כנודע;

"וכה הלפה עברה כצל כל מחשבת מערכת זו מפני הכבד, כי עוב נפוליון וחילו
את העיר, וסרו הצרפתים ממנה מבלי השאיר בה פרסה; ולבני ישראל בני ווילנא היתה
הרותה, ויתאספו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ויורו לה' ויחלקו צדקה ויברכו וישקו איש
את אחיו, וכל אחד הש והרגיש כמו אבן מעמסה וסלעי מגור נמוטו ונעתקו מעל לבו,
ורבים הלכו אל קברי משפחה ואל קברי הגדולים הגאונים והצדיקים המנוחים באותו
בית הקברות, וביותר — על קבר דגר"א לשפוך שיתתם, שיתת שמתה, על הגסים ועל
הנפלאות ועל התשועות שעשה ה' לעדת ווילנא בימים ההם".

כל זה סיפר הזקן; ורבים מהנאספים נזכרו, כי אמנם בילדותם שמעו מאבותיהם
מכלל ענין מאורע זה, אך לא במגנן סדורו, כמו שסיפר הזקן מופלג זה.

וידה כאשר שמע האורח את כל דברי הספור הזה, קם ממקומו ויעמוד על רגליו
ויקח את מנבעתו אשר היתה מונחת לפניו על השלחן וישימה על ראשו תחת הכפה
אשר לבש מקודם (כמו שספרתי למעלה) ויאמר ברנש: "מאומת אצלי" (המלים השתים
האלה בטא כמו שהן, בלשון הקודש), "כי כשרדו פותרים את קברו של החסיד (כך הי'
מכונה הגר"א כפי רבים מוקני הדור הקודם) היו מוצאים את גופו הקדוש תמים
ושלם כבשעת הנוחו בלא כל רשם אבדן וכליון";

ויבהלו השומעים, כמו לא האמינו לשמע אונם, ויחליפו מבטיהם איש אל אחי

בתמהון ושמה, כי עוד לא נשמע כדבר הזה, ונראה על כל פנים, כי באין אומר
 ידברים, נפשם ולבם בקרבם סוערים;
 והאורח הרניש בדבר, ויוסף לאמר: „ומה הפלא, והן דבר זה קל ומצער מאוד
 לפני החסיד“ (*).

ואן, רק אן, נתעוררתי לשאול לשמו של האורח, ונודעתה, כי הוא הגאון רבי
 ישראל סלאנסער, והכתבים שהביא לו השמש הם כתבי יד הגר"א;

וזכר אני, כמה תאכתי אז לראות כתב ידו של הגר"א, וכמה דאגתי על כי לא
 אוכל להשיג מאוויי לבי אלה, כי חשבתיו, אשר אם אבקש מהשמש שיראה לי הכתבים,
 אין ספק שישלחני בנערה מעל פניו, כי במה נחשב לו נער בן ישיבה, אשר בחצר
 ביהכ"ס בוויילנא יפגוש מהם קבוצים קבוצים על כל צעד ושעל, ועוד לערך בקשה
 דבר גדול ונעלה כזה; וחשבתיו, כי לוא הי' האפשרות בידו לברכו „בנסילת ידו“
 בסדה נכונה, כדרך השמשים אשר עיניהם נשואות אל כיסם של האורחים — אז אפשר
 הי' נענה לי לבקשתי; אך לדאבוני הי' כיס ריק אן, ובאותה שעה חשתי כמו בחוש
 בצערו של האביון, אשר עינו רואה ולבו מהאווה (ב) ואין ידו משגת, ואמרתיו
 בראגה: כשם שהכסף בחיובו יענה את הכל כך הכסף בשלילתו יענה את הכל, ואשרי
 מי ששולט בלשון ראשון (ג);

(א) למרבה הפלא מהחלטה זו (ראה בסמוך מי הי' המדבר דברים אלה) אפשר לומר, שכיון
 האומר זה למה שאמרו בתלמוד כס' שבת (קנ"ב ב'): כל מי שיש בו קנאה עצמותו
 נרקבות, וכל מי שאין בו קנאה אין עצמותו נרקבות; וידוע, כי הי' הגר"א מצרף ומזכר
 מדותיו הנפשיות עד רום המעלה היותר אפשרית, עד שבני דורו קראו עליו בלשון הפסוק
 „וחסרתו כעץ מלאך אלהים“ (וראה בהערה הקודמת שהבאתי מדברי תלמידו הגר"ח
 מוואלאדין, שכתב עליו „שחי' עומד ומשמש לפני ה' כאחד מצבא חמרוס בחרום“), וא"כ
 גם סדת הקנאה לא שלטה בו, ועל כן נשמך גופו בשלמות. — ועיין מש"כ במבוא
 לחבור זה פרק ט' („קרי וכתוב“) בערך „גם — גם“.

(ב) השם „אביון“ הוא אחד משבעה שמות שהדל נקרא בהם, והם (לכד השם „דל“): ססכן,
 אביון, דך, סך, רש, עני (וסמך: „שפירני מאדם רע“), וחוראת שם „אביון“ מוסבת לעני
 כזה שהוא תאב לכל, ומלשון הכתוב בקהלת (י"ב) וחפר האביונה, שענינו: התאווה תפר
 בריחה עם בעליה ככלות כחו, והערש — אבה. —

(ג) וכמו שאמרו במס' עירובין (פ"ו ב') פנו מקום לבן מאה מנה; ובמ"ר אסתר (ב'): אגן,
 אי לית לן ממנא לית בר נש דמוקיר לן. —

וצר לי, כי תאותי זאת לראות את כת"י הגר"א לא נתמלאה עד היום (וולת מה שסביב תמונתו הסצויה בעת, אבל לא יספיק זה למלא הרצון, מכמה טעמים).

וכאשר ספרתי לדודי בשעת ארוחת הצהריים את הדברים הנזכרים של רבי ישראל סלאנטער, ענה דודי ואמר: „ורבי ישראל איננו מספורי דברים, כל הגה וכל מלה אשר הוא מוציא מפיו, הוא דין ומחשבת מקודם“ ומצרפם כצרוף כסף ושוקלם כמו במשקל בתי מרקחת. (אמאטהעקא).¹³⁶⁷⁶

וכאן בענין זה ראיתי להביא מה שראיתי מועתק מפנקס ישן דק' דובנא רבנא, עיר עתיקה ומכובדה בישראל מימי קדם, כי בשנת ת"ס נפטר שם הגאון החסיד רבי יוסף, מחבר ספר יסוד יוסף, ואחר כמה שנים אחריו נפטר הגאון רבי העשל אב"ד דשם, והכינו לו קבר אצל הגאון רבי יוסף הנזכר; וכאשר חפרו הקבר לא נזדו כראוי זננעו בקבר החסיד רבי יוסף, ונודעו ההך מהארון שלו, וראו כולם את הגאון החסיד הזה שוכב בקבר בלא כל שנוי וגרעון, ותארו הי' כמו שהי' ישן בחיים על סמיתו, וגם אחז מסתו, כי כן צוה, ששיטו את מסתו עמו בקבר² (מספר משיבת נפש).
מה נפלאים ענייכם, קדושי עולם, מלאכי עליון! —

ועל דבר ראגת העם לפנוי קברו של הגר"א, שזכרתי ענינו למעלה, ראוי להעיר, כי בזמננו השכילה קהלה אתת מישראל לעשות דבר יקר ומצוין במקרה מעציב כזה, זמנעה צער וזנון ועגמת גפש מלב רבים, וראויה קהלה זו לברכה ולכבוד על זה; והקהלה הזאת היא קהלת א"ל ג"ר, עיר גדולה על חוף צפון אפריקא, בירת הנף אלגירא הנספת לצרפת במאה העברה; כי בבית הקברות שם קבורים שני גדולי ישראל מפורסמים. מכמה מאות שנים לפנינו, זהם הנודעים בשמם בעולם התורה „הריב"ש" ותלמידו „הרשב"ץ" (או ההשב"ץ), ועל מצבת הראשון רשום שנת פטירתו — קס"ח, ועל מצבת השני — ר"ד. (לאלף זה);

(א) ומדה זו תקירו חז"ל כנסיונם בדרכי הנמוס והצניעות, ואמרו בסגנון הוראה ועצה: „הי דן את דבריו עד שלא תוציאם מפיו“ (מס' דרך ארץ זוטא, פרק ג'). —

(ב) לא ביאר טעם צואה זו, ויחכן שביון בזה לצואת אחד מחז"ל, רבי ירמיה, שילבישוהו בגדים לבנים עם פוזמקאות ומנעלים ומסוהו בידו, וביאר טעמו שיהי' נכון לצאת לקראת מלך המשיח בבוא קץ הימין (ירושלמי בלאים, פ"ט). —

והי בשנת תרנ"ז (1896) ראתה הממשלה הצרפתית לנכון לפניה להרדוב את גבול חומת העיר הדיא, במקום אשר שני הקברים האלה נמצאים, ותכריח לקהלת ישראל באותה העיר להעתיק את הקברים האלה ממקומם ולהסיעם למקום אחר; ויצר להם מאוד ליהודי אלג'יר על הפקודה הזאת:

והתיעצו, וימצאו אופן ותחבולה למלא הפקודה ויהד עם זה שלא לפתוח הקברים, וע"י אומנים מומחים ובהבנה מוקדמת הורמו הקברים האלה ביחד עם כל סביבות שטח הקרקע מתחתם כאבן שלמה, והונחו על עגלות מוכנות לזה, רתומות כל אחת לעשרים סוסים, וכה הסיעום להקברים כמו שהם בהמיטותם ובשלמותם, ויעבירום בכל סערכתם וצביונם אל בית הקברות אשר בכפר אינין הסמוך לאלג'יר, וינהרו אתריהם כל יהודי אלג'יר, והי האבל כבד מאוד.

וזה שנים אחדות נבנה על שני הקברים האלה כנרבת הקצין ר' סרדכי באלינס ארמון גדול ונהדר, ובכל ער"ח מתקבצים לשם אנשים להתפלל ולחלק כבוד לשני גדולי התורה ועמודי ההוראה בישראל (מס' אוצר ישראל). —

ואשוב לספר מזכרונותי מימי שכתי בבית מדרש הגר"א ומרתוצאות שנתילדו לרגלי ישיבה זו;

ויום אחד שמעתי בביהמ"ד מספרים חדשות: בא לוויילנא הרב הגדול החכם והסופר ר' יעקב ספיר מירושלים, הנודע לרוב ממסעותיו בארצות ומדינות רחוקות (ואת ענינם בפרט ספרתי למעלה בתחלת סעיף זה), ולרגלי סבה מעציבה שקרה לו יהי' מוכרח להתעכב בוויילנא זמן מרובה, לא פחות משנים שלשה חדשים; ותוכן ענין הסבה, כי בצעדו על מעלת הקומה השניה אשר בבית המלון שלו נכשל בחלקת רצפת המעלות וימעדו קרסוליו ויפול עד מתחת המעלה בהרצפה התחתונה, והנפילה היתה כה חזקה וכבדה עד אשר נתעלף ולא יכל קום; ויטהרו וישאורו אל לשכתו אשר במלון ויבהילו לרופאים ואלה הזמינו להם רופאים חובשים. ויתבוננו ויחליטו, כי עצם הארכובה נשברה לשברים, ובהכרח להביאה להארכובה ביחד עם כל מדת הרגל במסגרת גיפס ("עד אשר שבר אל שבר יחדו ידובקו ותעמוד על עמדה וארוכתה כולה תצמית; ועד אז יהי' דרוש להתולה לשכוב במטה במנוחה מבלי ליגע את הרגל אף בתנועה קלה; וכפי ההשערה יעברו על כל זה כשנים שלשה חדשים;

ותהום העיר למקרה זה, ויהאספו אחדים ממובי העיר ונכבדיה למכס עצה איך

(א) אבן - גיר, עיין במס' פסחים ע"ה ב'.